Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií
Praha, U Kříže 8, Jinonice

Posudek vedoucího diplomové práce

Název práce: Vliv reklamy na spotřebu volně prodejných analgetik

Autorka: Bc. Kamila Kosinová
Oponentský posudek: MUDr. Petr Háva, CSc.
Datum:26.1.6.2016

Téma práce je více než aktuální. Negativní důsledky volného prodeje léčiv jsou evidentní. Předložená práce tuto skutečnost potvrzuje. Závažnost problému nespočívá pouze v povolení reklamy na tato léčiva, ale také v absenci kontroly jejich kvality. Je tedy možné prodávat i zcela neúčinná léčiva a doplňky potravin.

Vzniká však otázka proč tomu tak je? Proč se volný prodej léčiv dále rozšiřuje? Problém nadužívání léčiv je mnohem rozsáhlejší, souvisí s celkovým směřováním a krizí současné medicíny pod vlivem medicínsko-průmyslového komplexu v podmínkách manipulativně rozšiřovaných představ o magické efektivnosti volného trhu. Mnohem důležitější otázkou tedy je: Jak je možné, že se demokratická společnost nedokáže osvobodit od negativního a zdravotně poškozujícího jednání farmaceutického průmyslu? Náš pohled na možnosti řešení lze posunout od prostého konstatování o potřebě dalších regulací více k jádru věci, tj. k právní subjektivitě, tedy k tomu jak jsou vymezena práva a povinnosti (odpovědnost) zúčastněných aktérů. To znamená, že odpovědnost za negativní důsledky by měla být soudně vymahatelná a sankcionovaná v odpovídající míře. Např. podobně jako tomu bylo v případě soudních procesů v případě úmrtí na nádory plic u kuřáků v USA! Ztráta dvou tisíc životů během asi deseti let v ČR v důsledku negativních účinků volně prodejných léčiv a jejich nadužívání je i jenom z hlediska finančního vyhodnocení nepochybně mnohem větší než jenom symbolické pokuty za porušování měkkých pravidel reklamy.

Při vymezení výzkumného problému v této oblasti je užitečné využít existující poznatky o tom, proč vlastně tento segment vůbec vznikl. Byla a je to odezva na vývoj regulací v oblasti léčiv na předpis. Tento segment začal „trpět“ útlumem meziročního růstu spotřeby na straně pacientů a pro farmaceutický průmysl znamenal zastavení růstu výnosů. Poměrně „úspěšným“ řešením tohoto problému farmaceutického průmyslu byl rozvoj segmentu volně prodejných léčiv s podporou reklamy. Tedy rozvoj segmentu, který obchází existující regulace. Dynamika růstu volně prodejných léčiv se tak stala kompenzací „ztrát“ v regulovaném prostředí. Avšak nejde jenom o peníze a obrat, začalo jít také o životy. Takových příkladů je ovšem v „době jedové“ mnohem více i v oblasti zemědělství, potravinářského průmyslu, kosmetiky, apod. Mezinárodně koncipovaný „zákeřný útok“ farmaceutického průmyslu na veřejnost a na zdravotnické systémy, či jejich zdravotní politiky zašel v roce 1994 až tak daleko, že se snažil dosáhnout do největší liberalizace podmínek výroby a hlavně distribuce léčiv (Hoffmayer, McCarthy (edit.) Financing Health Care. Dordrecht, Kluwer 1995) s pomocí finančně ovlivněného výzkumu ve spolupráci s National Economic Research Associates (NERA). Je to velmi poučná ukázka propojení vlivu peněz, moci a práva (regulací).

Kamila Kosinová se ve své práci zaměřila na jednodušší přístup, pracující s okruhem vybraných proměnných a její práce nám přináší souhrn konkrétních důkazů o stávající situaci

v ČR. Vymezenému výzkumnému problému a navazujícím cílům a otázkám pak odpovídá také volba zdrojů dat a metod, včetně výsledků.

Podobně jako jsem diskutoval výše možnosti přístupu k vymezení výzkumného problému, **bylo by možné se zamýšlet nad výběrem souvisejících teoretických poznatků**. Pokud však pohlížíme na předmět volného prodeje léčiv z hlediska jeho historického vývoje, v kontextu komercionalizace medicíny a společnosti a v kombinaci s dostupnými poznatky o tom, jak selhávají volné trhy a proč je tedy určitá část ekonomické produkce koordinována nikoliv jako volný trh (tj. vztah mezi výrobcem/obchodníkem a spotřebitelem), ale je koordinována celospolečensky v rámci demokratického systému a s využitím nástrojů veřejné politiky, pak je zřejmé, že situace v této oblasti je trochu složitější. Ve své podstatě však jde o velmi jednoduché procesy, které se však ukrývají za zdánlivě složité mechanismy marketingu a za nepravdivá zdůvodnění neoklasické ekonomie (např. spotřebitelova volba, apod.).

Přesto však jsme svědky, že volný trh se vrací zpět do oblastí, kde tak nebezpečně selhává. Asi se o tom i česká společnost potřebuje nejprve na vlastní kůži v praxi přesvědčit, aby pak byla ochotna kritičtěji diskutovat o tom, jak a proč volné trhy v oblasti zdravotní péče selhávají. Do takové kategorie rozvoje našeho poznání patří předložená práce – poskytuje nám přímé důkazy o selhání trhu i přes předstírané snahy o jeho regulaci. Avšak k řešení fenoménu volně prodejných léčiv to nestačí. Je zřejmé, že politická korupce (peníze-moc-právo) zde sehrává příliš silný faktor. Velmi zajímavé výzkumy by se mohly např. týkat reflexe toho, nakolik jsou si občané vědomi takových skutečností a proč. Namísto toho i sama autorka uvádí informaci o tom, jak různé pacientské organizace podporují rozvoj volně prodejným léčiv. Je však současně zapotřebí uvést, že činnost těchto organizací je finančně podporována farmaceutickým průmyslem.

Práci doporučuji k obhajobě, navrhuji ji hodnotit stupněm 1. Pozitivně hodnotím množství literatury, s kterou autorka pracuje. Vnitřně však prožívám dilema, vyplývající z 25 let trvající role často i poměrně blízkého a zúčastněného pozorovatele/analytika české lékové politiky v jejím mezinárodně srovnávacím kontextu. Považuji tak za svoji povinnost upozornit na závažnost problematického vývoje lékové politiky. Ostatně hromadící se publikované důkazy o problémech v této oblasti na mezinárodní úrovni postupně vedou k nezvratné nutnosti zásadních změn v našem pohledu na farmaceutický průmysl a jeho jednání v roli aktéra zdravotní politiky. Důvěra veřejnosti ve vztahu k farmaceutickému průmyslu a k obchodu s léčivy silně klesá.

Přes veškeré úsilí, vynaložené v této a v dalších pracích, se opakovaně snažím naše studenty upozorňovat na to, že situace nejen v této oblasti je často mnohem závažnější a naléhavější. To nutně musí vést k další otázce – jakou roli sehrává takto koncipovaný výzkum v naší současnosti? Je takto pojatý výzkum relevantní, je dostačujícím východiskem pro řešení existujících sociálních problémů? Otázka takového typu samozřejmě není ničím novým. Jako příklady bych mohl uvést E. Husserla a jeho Krizi evropských věd (1935-36) v kombinaci s pozdějšími diskusemi o pozitivismu a o dalších přístupech v rámci filosofie vědy nebo kritické reflexe publikované Konradem P. Liessmannem.